

ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ ім.О.Г.ШІХТЕРА УААН

На правах рукопису

ЧУБАЙКО Олена Віталіївна

ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ ВИСОКОПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ
В РІДЬНИЦТВІ

08.00.05 - Економіка, планування, організація
управління народним господарством
та його галузями /сільське госпо-
дарство/

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1993

Робота виконана в Інституті аграрної економіки ім.О.Г.Шліхтера Української академії аграрних наук

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України БУТУЦЬКИЙ Олександр Андрійович

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, старший науковий співробітник ХОДАКІВСЬКИЙ Євген Іванович;
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник ВДОВИЧЕНКО Микола Харлампійович

Провідна організація – Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут

Захист відбудеться: 24 лютого 1993 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради К.020.06.01 Інституту аграрної економіки ім.О.Г.Шліхтера УАН за адресою: 252022, Київ-22 МСП, вул.Героїв Оборони, 10, ІАЕ ім.О.Г.Шліхтера.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці інституту.

Автореферат розісланий "19" січня 1993 р.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради, кандидат економічних
наук

 МАЛІК Микола Йосипович

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00814516 (P)

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН УРСР

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема підвищення продуктивності праці, як відомо, не є новою. Але на сучасному етапі формування ринкових відносин як в цілому по народному господарству, так і по аграрному його секторі при умові суттєвого скорочення трудових ресурсів і сповільнення темпів зростання продуктивності праці актуальність її стає вагомішою. Особливе значення ці питання мають для головної галузі сільського господарства – рільництва, тому, що насичення ринку достатньою кількістю продовольчих товарів реально тільки на основі істотного підвищення продуктивності праці без залучення додаткової робочої сили на основі інтенсивних факторів розвитку і впровадження у виробництво останніх досягнень науки та передової практики. Рільництво визначається, головним чином, виробництвом таких сільськогосподарських культур, як колосові зернові і зернобобові, кукурудза на зерно, цукрові буряки та картопля.

Питання підвищення продуктивності аграрної праці досліджували багато вчених-економістів. Критичне вивчення цих наукових розробок з узагальненням передового досвіду дало можливість визначити головні шляхи досягнення високопродуктивної праці в рільництві. Проте при дослідженні даного питання необхідний новий підхід в зв'язку зі зміною умов сільськогосподарського виробництва та специфікою його розвитку на сучасному етапі. До того ж багато методологічних та практичних проблем підвищення продуктивності аграрної праці ще незвишені.

Мета та завдання дослідження полягають у виявленні резервів та обґрунтуванні головних шляхів досягнення високої продуктивності праці в рільництві. У відповідності до поставленої мети завданнями дослідження передбачалось розкриття механізму дії законів економії часу і зростаючої продуктивності праці та їх реалізація

в свосередних умовах сільськогосподарського виробництва, уточнення системи показників продуктивності праці в галузі, вивчення стану рівня та ефективності використання праці в рільництві, виявлення тенденцій в русі показників продуктивності праці за існуючих умов виробництва, а також кількісне визначення діючих факторів та перспектив підвищення продуктивності праці в рільництві регіону, що досліджується.

Об'єктом досліджень обрані колгоспи Хмельницької області. Їх виробничі підрозділи, а також фермерські /селянські/ господарства, селянські спілки та особисті підсобні господарства населення. Поглиблений аналіз факторів і вияв резервів і шляхів підвищення продуктивності праці здійснювався на масовій обліково-статистичній інформації 152 колгоспів п'яти таких районів: Дунаєвського, Городоцького, Кам'янець-Подільського, Новоушицького та Чемеровецького, розташованих в південно-західній частині області. Більш детальні дослідження з окремих питань виконані на матеріалах колгоспів "Маяк", ім.Крупської, селянської спілки "Мрія" Кам'янець-Подільського району. Використані також дані соціологічного опитування 492 механізаторів, зайнятих на виробництві рільничих культур, а також Хмельницького НВО "Еліта".

Зв'язок роботи з планом НДР. Дисертація виконана у відповідності з планом наукових досліджень сектору продуктивності праці Інституту аграрної економіки ім.О.І.Шліхтера УААН і є складовою частиною теми "Проблеми регулювання складовими затрат суспільної праці та підвищення її ефективності в сільськогосподарських галузях АПК при ринкових відносинах" завдання 05 "Мотивація праці та формування ринку робочої сили", затвердженого постановою Ради Міністрів України від 27 грудня 1990 р. № 890.

Теоретично-методичною основою та джерелом інформації є положення діалектичного матеріалізму про працю та її особливості в сільському господарстві, дослідження вчених-аграрників з питань підвищення продуктивності праці та стану галузі рільництва, закони Верховної Ради і постанови Кабінету Міністрів України щодо проблем села. Збирання, обробка та аналіз даних здійснювався на основі таких методів: побудова рядів динаміки, метод статистичних групувань, графічний, кореляційно-регресійний аналіз, статистичне прогнозування, хронометражні спостереження, узагальнення досягнень науки і перелового досвіду та метод соціологічного обстеження шляхом анкетування. Джерелом інформації були дані річних звітів колгоспів, первинних облікових документів, статистичної звітності, Хмельницької дослідної станції та анкетного обстеження. Крім того, узагальнювався досвід передових господарств, були залучені матеріали періодичної преси, відомості довідників та літературних джерел. Обробка інформації методом статистичних групувань і кореляційно-регресійним, здійснення прогнозування та відомостей щодо соціологічного обстеження виконувались на ЕСМ "ЕС 1035" Обчислювального центру УАН.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексній розробці головних шляхів досягнення високої продуктивності праці при виробництві продукції рільництва стосовно нових умов господарювання в Хмельницькій області. Головні її елементи полягають у виявленні резервів та розробці заходів підвищення продуктивності праці за рахунок організаційних факторів, що не потребують істотних додаткових капітальних вкладень, впровадження прогресивних форм господарювання - оренди, фермерства, створення спількот селян, а також покращенні виробничих та соціально-побутових умов працівників.

На захист виносяться такі основні положення:

уточнення класифікації резервів підвищення продуктивності праці;

кількісна оцінка резервів і накреслення основних шляхів та факторів зростання продуктивності праці в галузі;

прогресивні форми організації праці і технології виробництва рілнничої продукції;

прогнози розрахунки показників продуктивності праці на виробництві головних рілнничих сільськогосподарських культур;

соціальні мотиви ефективного використання механізаторських кочдрів та аналіз умов життя рілнників.

Апробація роботи та впровадження результатів досліджень у виробництво. Основні результати досліджень, що містяться в дисертаційній роботі, докладені і схвалені на 13 науково-практичних конференціях та нарадах: Науково-теоретична конференція молодих вчених та аспірантів в м. Кам'янець-Подільському /1989 р./; Все-союзна координаційна науково-методична нарада "Проблеми економії праці і соціального розвитку села" в м. Києві /1989 р./; Обласна науково-практична конференція "Вдосконалення госпрозрахункових відносин в агропромисловому комплексі Хмельницької області" в м. Кам'янець-Подільському /1990 р./; Науково-практична конференція молодих вчених і аспірантів в м. Кам'янець-Подільському /1990 р./; Республіканська науково-практична конференція "Вдосконалення виробничого потенціалу і зниження ресурсоемкості сільськогосподарської продукції" в м. Дніпропетровську /1990 р./; Конференція професорсько-викладацького складу по підсумках роботи за 1989 р. в м. Кам'янець-Подільському /1990 р./; Міжвузівська науково-практична конференція молодих вчених та спеціалістів, присвячена 60-річчю

Ставропольського сільськогосподарського Інституту "Вклад молодих вчених та спеціалістів в науково-технічний прогрес сільськогосподарського виробництва" в м.Ставрополі /1991 р./; Науково-практична конференція молодих вчених та спеціалістів "Вклад молодих вчених та спеціалістів в інтенсифікацію сільського господарства УРСР" в смт Чабани /1991 р./; Науково-практична конференція молодих вчених і спеціалістів "Наукові розробки і досягнення молодих вчених-сільськогосподарському виробництву" у В.Бахті /1991 р./; Республіканська науково-практична конференція молодих вчених і спеціалістів "Соціально-економічні передумови підвищення ефективності агропромислового виробництва в багатоланній аграрній економіці" в м.Києві /1991 р./; Міжнародна науково-практична конференція "Ринкові перетворення аграрного виробництва: реформація відношень власності, форм господарювання і економічного механізму їх функціонування" в м.Дніпропетровську /1992 р./; Науково-практична конференція "Формування і розвиток фермерства в Україні" в м.Києві /1992 р./.

Основні положення дисертації висвітлені в 14 наукових роботах – статтях і тезах, загальним обсягом 1,2 друк.арк. За результатами досліджень підготовлений та поданий для практичного використання доповідь-аналіз Хмельницькому обласному управлінню сільського господарства "Досягнення високопродуктивної праці в рільництві", доповідна записка "Про вплив виробничих і соціально-побутових умов на продуктивність аграрної праці" Новомишчеському районному управлінню сільського господарства і дві наукові доповідки по аналізу зниження трудомісткості виробництва основних сільськогосподарських культур рільництва – озимої пшениці і цукрових буряків за рахунок організаційних резервів економії робочого часу

при виконанні головних виробничих процесів колгоспами "Маяк" та ім. Крупської Кам'янець-Подільського району. Ці матеріали одержали позитивну оцінку, пропозиції прийняті до впровадження у виробництво, що підтверджується документально.

Обсяг та структура роботи. Дисертація викладена на 179 сторінках машинопису, складається вона із вступу, трьох глав, висновків і пропозицій, списку цитованої та використаної літератури, який становить 120 найменувань, містить 51 таблицю, 7 малюнків і 12 додатків. Структура дисертації така:

Вступ

Глава I. Теоретичні основи дослідження продуктивності праці в рільництві.

I.1. Сутність економічних законів продуктивності праці і економії часу.

I.2. Оціночні показники продуктивності праці і методи їх обчислення.

I.3. Класифікація факторів і резервів підвищення продуктивності праці.

Глава II. Аналіз сучасного стану виробництва продукції і резервів підвищення продуктивності праці в рільництві.

2.1. Стан виробництва продукції та її структура.

2.2. Рівень і динаміка показників продуктивності праці.

2.3. Фактори підвищення продуктивності праці.

Глава III. Основні шляхи підвищення продуктивності праці в рільництві.

3.1. Нові технічні засоби і прогресивні технології в рільництві.

3.2. Організаційні резерви економії робочого часу.

3.3. Впровадження нових форм організації праці і вдосконалення матеріальних її стимулів.

3.4. Мотиви поліпшення ефективності використання кваліфікованої робочої сили та вдосконалення соціально-побутових умов життя сільників.

Висновки та пропозиції.

Список цитованої та використаної літератури.

II. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

В період становлення ринкових відносин виступає питання економії затрат праці у великій мірі залежить від вірного розуміння сутності і вимог законів економії часу і зростаючої продуктивності праці. В роботі дана критична оцінка поглядів вчених з питань функціонування економічних законів розвитку: економії часу і зростаючої суспільної продуктивності праці. На наш погляд, в будь-якій суспільно-економічній формації існує два цих закони і дія їх різна: закон зростаючої продуктивності праці обмежений тільки галузями матеріального виробництва, в той час, як закон економії часу функціонує і за його межами - в нематеріальній сфері. Ототожнення цих законів суперечить основам діалектичного матеріалізму і економічному глузду.

З переходом до ринкових відносин велике значення набуває виявлення реальних резервів підвищення продуктивності праці, використання науково обгрунтованих показників, а також методики їх визначення. При цьому поряд із вартісним методом, в залежності від покладеного завдання, обгрунтована необхідність використання також натурального і трудогового методів.

Сільництво в Хмельницькій області є провідною галуззю економіки. Так, в 1991 р. тут було витрачено 47,4% всіх витрат

живої праці і 71,3% річного фонду її оплати в рослинництві. Ви-
 робничі затрати рільництва сягають 66% загальної суми витрат в
 рослинництві. Протягом 1987-1991 рр. питома вага валової продук-
 ції рільництва в загальному її обсягу по сільському господарству
 знаходилася в межах 32-40%, а у вартості продукції рослинництва
 коливалася по роках від 62 до 69%. Провідне місце в структурі
 валової продукції рільництва займають цукрові буряки в межах
 41-50%, далі за вагою йдуть зернові культури - 33-40% та картоп-
 ля - 8-14%. Скорочення за останні роки посівних площ під рільни-
 чими культурами призвело до зниження їх валових зборів і, відпо-
 відно, продажу державі, що негативно позначилося на рівні затрат
 праці та собівартості продукції. Порівняльний рівень показників
 економічної ефективності виробництва основних рільничих культур
 наведений в таблиці I.

Одним з головних показників, які характеризують ефективність
 рільництва, є продуктивність праці на виробництві сільськогоспо-
 дарських культур. Рівень її за 15-річний період /1977-1991 рр./,
 що аналізується, змінювався нерівномірно. Найбільші темпи зро-
 стання при виробництві зернових колосових і бобових культур спо-
 стерігалися в 1986, 1987 і в 1989, 1990 рр.: відповідно 35,5%,
 51,7; 49,3 та 58,4%. В буряківництві - з 1985 р. по 1990 р. і в
 картоплярстві темпи зростання продуктивності праці найбільш
 значні були в 1986 і 1989 рр.

В процесі аналізу показників продуктивності праці у зв'язку
 з нестабільністю приростів її рівней був використаний аналітичний
 метод висвітлення рядів динаміки за допомогою математичних функ-
 цій, зокрема, рівнянь прямої та параболи другого порядку. Резуль-
 тати цих розрахунків наведені нижче:

Економічна ефективність виробництва основних рілльничих культур в колгоспах Хмельницької області

Показники	Роки					1991 р. в % до 1987 р.
	1987	1988	1989	1990	1991	
Зернові колосові та зернобобові						
Затрати праці на 1 ц, люд.-год	1,2	1,6	1,3	1,2	1,4	116,7
Собівартість 1 ц, крб.	6,3	7,3	7,1	7,6	12,4	196,8
Продано зерна державі з 1 га, ц	17,1	11,5	15,5	11,0	8,6	50,3
Товарність, %	48,4	46,2	47,3	33,8	32,2	-16,1 п.
Рівень рентабельності, %	113,3	69,8	91,9	187,1	213,1	+99,8 п.
Кукурудзя на зерно						
Затрати праці на 1 ц, люд.-год	1,3	1,1	1,1	1,5	1,6	123,1
Собівартість 1 ц, крб.	6,2	5,8	6,8	9,0	16,3	262,9
Продано зерна державі з 1 га, ц	8,9	9,4	5,1	5,4	3,8	42,7
Товарність, %	18,6	19,1	13,8	13,6	11,3	-7,3 п.
Цукрові буряки						
Затрати праці на 1 ц, люд.-год	0,7	0,7	0,7	0,8	1,0	142,9
Собівартість 1 ц, крб.	2,9	3,2	3,4	4,0	7,4	255,2
Продано коренів державі з 1 га, ц	339,3	293,8	314,5	269,7	228,0	67,2
Товарність, %	100	100	100	98,5	100	-
Рівень рентабельності, %	43,8	23,9	45,3	27,0	91,4	+47,6 п.
Картопля						
Затрати праці на 1 ц, люд.-год	2,6	4,2	2,5	2,5	4,6	176,9
Собівартість 1 ц, крб.	9,0	12,5	10,5	11,2	27,0	300,0
Продано клубнів державі з 1 га, ц	65,4	20,7	48,0	45,1	16,9	25,8
Товарність, %	47,3	29,5	33,5	31,2	23,5	-23,8 п.
Рівень рентабельності, %	38,4	23,9	32,1	36,8	251,2	+212,8 п.

зернові колосові і бобові	$\bar{y}_z = 65,3 + 1,9z$; $\bar{y}_z = 164,9 + 1,9z \cdot 0,02z^2$;
кукурудза на зерно	$\bar{y}_z = 59,1 + 3,9z$; $\bar{y}_z = 63,8 + 4,0z + 0,2z^2$;
цукрові буряки	$\bar{y}_z = 102,0 + 4,6z$; $\bar{y}_z = 106,4 + 4,6z - 0,2z^2$;
картоплі	$\bar{y}_z = 31,0 + 0,5z$; $\bar{y}_z = 32,6 + 0,5z - 0,08z^2$.

Отримані параметри рівнянь свідчать про те, що при виробництві зерна колосових і бобових культур продуктивність праці зростає з прискоренням, а по кукурудзі на зерно, цукрових буряках та картоплі - з сповільненням. Середньочасове виробництво зерна збільшувалось протягом періоду, що аналізується, на 1,9 кг, кукурудзи на зерно - 3,9, цукрових буряків - 4,6 і картоплі - на 0,5 кг, а у відноснім виразі воно склало 2,9%, 6,7, 4,6 та 1,9%.

Одним із головних завдань аналізу продуктивності праці є дослідження змін її рівня в часі та регіональні порівняння, що націлює і сприяє виявленню потенціальних резервів економії трудових затрат /табл.2/.

Таблиця 2

Порівняльний рівень затрат праці на 1 ц продукції основних рілньничих культур в колгоспах Хмельницької області

П'ятирічні періоди	Зернові колосові та бобові		Кукурудза на зерно		Цукрові буряки		Картопля	
	Україна	область	Україна	область	Україна	область	Україна	область
1977-1981 рр.	1,3	1,9	1,9	2,9	1,1	1,3	3,4	4,0
1982-1986 рр.	1,2	1,5	1,2	1,8	0,9	1,0	2,8	3,1
1987-1991 рр.	0,9	1,3	1,1	1,3	0,7	0,8	2,6	3,3

Показники таблиці свідчать, що в колгоспах Хмельницької області трудомісткість виробництва всіх рілньничих культур вища, ніж в середньому по господарствах України. Тому необхідно посилити роботу щодо підвищення продуктивності праці в галузі.

Важливим показником, який характеризує ефективність аграрного виробництва, є оптимальне співвідношення між змінами продуктивності й оплати праці. Вищередження зростання продуктивності праці над її оплатою є об'єктивною умовою ефективного господарювання. В колгоспах Хмельницької області за 15-річний період в зерновиробництві колосових і бобових культур в II-ти роках темпи зростання оплати праці перебільшували темпи підвищення її продуктивності і лише в 4-х співвідношення цих показників було зворотне. Аналогічна тенденція спостерігалась при виробництві цукрових буряків і картоплі. Так, в 1991 р. на кожний карбованець росту продуктивності праці оплата її в зерновому господарстві зростала на 2,20 крб., а кукурудзівництві - 2,48 крб., буряківництві - 2,58 і в картоплярстві - на 3,56 карбованців.

Для визначення закономірностей руху рівней продуктивності праці в рілньництві в дисертаційному дослідженні здійснено прогнозування цих показників на основі використання трендових моделей. В 2000 р. в порівнянні з середнім показником за 1977-1991 рр. продуктивність праці в зерновиробництві збільшилась на 51%, в кукурудзівництві - в 2,9 рази, в буряківництві - в 2,4 рази і в картоплярстві - на 50,5%. Підвищення в 2000 р. продуктивності праці до 98,7 кг/люд.-год дозволило б довести валовий збір зерна до 22662 тис.ц, отримання при виробництві кукурудзя на зерно продуктивності праці в розмірі 171,6 кг/люд.-год дало б змогу мати валовий її збір 4035 тис.ц. В буряківництві досягнення прогнозного рівня продуктивності праці до 249,4 кг/люд.-год

дозволило б довести валовий збір коренів в 2000 р. до 99582 тис.ц і в картоплярстві прогнозний/при рівні продуктивності праці в 46,7 кг/люд.-год./загальний вихід продукції становив би 5215 тис.ц.

В дисертаційній роботі належне місце приділено вияву кількісного впливу різного роду факторів на рівень продуктивності праці і на цій основі визначенню резервів її росту. З цієї метою було використане поєднання методу аналітичних групувань за продуктивністю праці та багатфакторного кореляційно-регресійного моделювання, що дозволило виявити не тільки тісноту і напрям зв'язку, але також визначити частку впливу того чи іншого фактору та їх сукупності на рівень продуктивності праці. Одержані статистичні характеристики кореляційно-регресійного аналізу свідчать про те, що продуктивність праці $\bar{Y}$ в галузі достатньо сильно залежить від зміни шести таких факторів: X_1 - оплата 1 люд.-год /15,3%, X_2 - навантаженості ріллі на одного працівника /10,1%, X_3 - виходу валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь /14,2%, X_4 - фондівіддачі /4%/ і X_5 - матеріалівіддачі /2,5%/.

Статистико-математичні розрахунки не тільки підтверджують вплив вкритених в модель факторів, але також дозволяють і кількісно виміряти резерви зростання продуктивності праці /табл.3/. Збільшення рівня факторів-аргументів I групи колгоспів до рівня II групи дає б можливість підвищити продуктивність праці на 23,3%, а до рівня III групи господарств - на 40,6%.

При визначенні шляхів підвищення продуктивності праці проаналізовано вплив нових технічних засобів та прогресивних технологій в галузі. В результаті хронометражних спостережень визначені організаційні резерви економії робочого часу при вирощуванні картоплі.

Таблиця 3

Резерви підвищення продуктивності праці в рослинництві досліджуваних колгоспів південно-західної зони Хмельницької області

Фактори	Значення факторів по групах			Відхилення показників		Коефіцієнт регресії	Резерви підвищення продуктивності праці при досягненні рівня факторів в господарствах I групи порівняно з:			
	I	II	III	гр. III - гр. I	гр. III - гр. II		II групою		III групою	
							люд.-год	%	люд.-год	%
X ₁	1,04	1,19	1,62	0,58	0,43	1,306	0,562	8,3	0,757	11,2
X ₂	10,1	11,3	12,3	2,20	1,00	0,257	0,257	3,8	0,565	8,3
X ₃	597,7	686,8	790,5	192,8	103,7	0,004	0,415	6,1	0,771	11,4
X ₄	6,86	8,38	10,71	3,85	2,83	0,059	0,137	2,0	0,227	3,4
X ₅	115,4	129,7	155,1	39,7	25,4	0,003	0,076	1,2	0,119	1,8
X ₆	124,4	137,8	147,9	23,5	10,1	0,013	0,131	1,9	0,306	4,5
Всього резервів	x	x	x	x	x	x	1,578	23,3	2,746	40,6

$$\bar{y}_{X_1, \dots, X_6} = -2,853 + 1,306X_1 + 0,257X_2 + 0,004X_3 + 0,059X_4 + 0,003X_5 + 0,013X_6$$

$$R = 0,723; \quad Q = 0,523.$$

щуванні головних рілньничих культур, узагалом практичний досвід по впровадженню нових форм організації праці, визначені пріоритетні мотиви поліпшення використання кваліфікованої робочої сили з врахуванням соціальних факторів зростання її продуктивності.

Отримання високих та сталих врожаїв сільгосп культур, скорочення затрат праці на виробництві продукції рілньництва обумовлено використанням нових технологій вирощування сільгосп культур. Впровадження нових технологій в деяких господарствах Хмельницької області дозволило збільшити врожайність зерна озимої пшениці до 36 ц/га, кукурудзи на зерно – до 78,5, коренів цукрових буряків – до 450 і клубнів картоплі – до 172 ц/га. При цьому затрати праці на 1 ц скоротились відповідно до 3,1 люд.-год, 0,7; 0,8 та 2,7 люд.-год.

Нині в колгоспах області спостерігаються ще значні втрати робочого часу при виконанні рілньничих робіт. Довготривалість зупинок і простоїв досягає 40-70% на сівбі рілньничих культур та 30-70% на їх збиранні. В процесі вдосконалення організації праці було проведено визначення оптимальних кількісних та якісних пропорцій між матеріально-речовими пропорціями виробництва та робочою силою, що дало можливість поліпшити використання системи машин для виробництва головних сільськогосподарських культур рілньництва.

Підвищення продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві неможливо не тільки без корінних перетворень в методах її організації, але й оплати і, особливо, в умовах зародження ринкових відносин. Заборгованість державі в 1991 р. господарств Хмельницької області склала 518 млн.крб. Різко падають темпи виробництва в суспільному секторі. В цих умовах найбільш

ефективний шлях до продовольчого достатку полягає в правильно-ному поєднанні функціонування багатокладної сільської економіки. Паралельно з колективними господарствами в області розвиваються і фермерські, кількість яких досягла 162 одиниць. Результати опитування, здійсненого Хмельницьким обласним управлінням статистики при їх формуванні, наведені в таблиці 4.

Таблиця 4

Результати опитування селян /фермерів/ по формуванню їх господарств в Хмельницькій області на I ліній 1992 р.

Питання	Відповіді	
	кількість	%
Чи діє Закон "Про селянське /фермерське/ господарство?":		
г а к	127	100
н і	96	75,6
Якщо ні, то чому?:	34	100
з вини голови колгоспу /директора радгоспу/	18	52,9
з вини сільради	12	35,3
з вини районної державної адміністрації	4	11,8
Причина, які стримують розвиток селянського господарства:	153	100
недостатня кількість землі	13	8,5
відсутність сільськогосподарської техніки	59	38,6
труднощі, пов'язані з матеріально-технічним забезпеченням	67	43,8
складності з реалізацією виробленої продукції	6	3,9
інші причини	8	5,2
Кількість сімей, бажаючих створити селянське господарство	30	x
Але не створили з таких причин:	40	100
невпевненість в успіху	17	42,5
відсутність землі	-	-
небажання органів місцевої адміністрації	2	5,0
інші причини	21	52,5
В селі немає бажаючих створити селянське господарство	97	x

Головними причинами, що стримують розвиток селянського господарства, були названі такі, як труднощі, пов'язані з матеріально-технічним забезпеченням, відсутністю техніки і недостатньою кількістю землі.

Однак невелика кількість фермерських господарств не може бути гострою альтернативою застарілим організаційним структурам. Коли їх питома вага досягне хоча б 30%, фермери зможуть протистояти налагодженій системі колективних господарств.

Розвиток фермерства частково базується на діючих особистих підсобних господарствах. За матеріалами проведеного в 1991 р. сільськими радами Кам'янець-Подільського району анкетного опитування жителів з проблеми особистого господарства, були встановлені ось які факти. З 20813 респондентів 83,8% бажало б мати розмір земельної ділянки для особистого господарства 0,5 - 1 га, а 8,1% опитуваних - 1 - 1,5 га. При цьому, через колгоспи хотіло б купити зерна 73,2% опитуваних, поросят - 68 і молодняк птиці - 100%. Для ведення господарства жителі району хотіли б мати різноманітні види основних засобів. Найбільша кількість колгоспників бажала б купити кінні плуги і трактори. Також волями багатьох в господарстві є мінітрактори, робочі коні та гужовий інвентар до них. Більше половини опитуваних вважають за необхідне встановлення прокатних пунктів сільськогосподарської техніки і тільки 8,7% виступають за їх непотрібність. Позитивно також відмічають необхідність створення кооперативів 5106 колгоспників по наданню їм допомоги при веденні особистих господарств.

В області є приклади взаємовигідного співробітництва колективних і фермерських господарств. В Хмельницькому районі створено фірму "Аірос", яка за цільговими цінами забезпечує фермерів технікою, запчастинами, паливом, коли заключені з державою договори

на реалізацію частки виробленої продукції. В Червоноградському, Лемківському, Волоцькому районах мають намір відкрити при РПІ пункти, які будуть давати фермерам техніку на прокат.

В господарствах Хмельницької області розпочався процес приватизації основних виробничих фондів, створюються спілки селян, зокрема, такі, як селянська спілка "Мрія" Кам'янець-Подільського району, де за результатами виробничої діяльності здійснюють нарахування дивідендів кожному пайовику. Перехід до пайових відносин власності забезпечує приватизацію колективного надбання, одержаного в господарстві за 30-річний період. Право на власність паєм гарантується тим, що кожний власник може одержувати його у певній строк і розмірах, визначених Положенням про приватизацію і Статутом селянської спілки, а також може заповідати його та одержувати на пай проценту отставку /дивідент/. Приватизація основних виробничих фондів в колективних господарствах області тільки набрала сили, але вона може стати однією із важливих чинників прискорення процесу формування селянських /фермерських/ господарств, відродження хліборобських династій.

Застосування нових організаційних форм праці в Хмельницькій області відбувається повільними темпами. Крім економічних умов, воно стримується ще й психологічними факторами. В результаті анкетного опитування 492 механізаторів Хмельницької області виявлено, що головна кількість опитуваних /64,8%/ працює на бригадному підряді. І в майбутньому найбільша кількість респондентів віддає перевагу цій формі організації праці, небажаючи працювати на оренді чи брати сімейний підряд. Хоча практичний досвід роботи орендних колективів показує, що при даній формі організації і оплати праці продуктивність її зростає на 15-20%. До того ж

орендні відношення сприяють здійсненню приватизації майна та формуванню фермерства.

Велике значення при вишукуванні резервів підвищення продуктивності праці в рільництві має питання поліпшення виробничих соціальних та культурно-побутових умов праці, які є одним з важливих факторів, стимулюючих трудову активність, зокрема, механізаторів – основного елемента робочої сили в рільництві. Опитування механізаторів області, зайнятих на виробництві рільничих культур, з метою виявлення причин незадоволеності виконаною роботою показав, що 52,9% респондентів вона не влаштовує, тільки 22,8% задоволені виконаною роботою і 24,3% з відповіддю не визначилось.

Виячених поглядів механізаторів про причини незадоволеності своєю роботою дозволило ранжирувати їх у такому порядку: 67,5% – низька оплата праці, 35,2 – погана організація праці, 29,5 – робота фізично важка, 27 – недостатній рівень механізації трудових процесів, 20,9 – відсутність належних санітарно-гігієнічних умов, 11,2 – робота не притягає і 4,1% – не має перспектив зростання кваліфікації.

Велике значення в справі поліпшення умов праці рільників має раціоналізація режимів праці і відпочинку. Анкетуванням, наприклад, виявлено, що 45,9% механізаторам вихідні дні надаються нерегулярно і 36,4% відзначило майже повну їх відсутність. І не за такої умови, що сильну стомленість 38,2% респондентів відчувають після 8-годинної праці, а це негативно впливає на рівень їх продуктивності.

Одним з важливих факторів, пов'язаних з закріпленням на селі технічних кадрів, є вирішення побутових умов. Серед всіх

анкетованих 42,8% відзначило наявність в колгоспах кімнат відпочинку і гарячої води, що є важливим показником. Гарнє харчування в період виконання основних сільськогосподарських робіт організовано у 96,5% респондентів і тільки 3,5% вказали на його повну відсутність.

Поліпшення побутових умов рільників визначається не тільки на виробництві, але вони базуються й на вирішенні цілого комплексу соціальних умов життя на селі. Шляхом анкетування виявлено, що підвищення оплати праці потребує 72,7%, поліпшення асортименту продажу промислових товарів - 60,8, продовольчих - 54,1, в забезпеченні будматеріалами - 45,1, в поліпшенні побутового і культурного обслуговування - 34,7, медичного - 29,7, в допомозі колгоспам в розвитку особистого підсобного господарства 22,2 і в забезпеченні житлом - 11,2% опитуваних.

Вирішення питань виробничих і соціальних умов зайнятих в галузі рільництва дозволить активізувати їх трудову діяльність, сприяючи тим самим зростанню продуктивності праці в цілому по сільськогосподарському виробництві.

В заключній частині дисертації містяться висновки і рекомендації, в яких сформульовані науково-практичні пропозиції, їх положення викладені по тексту автореферату.

Результати дисертаційного дослідження висвітлені в таких публікаціях:

До питання трактування економічного закону продуктивності праці: Тез. доп. //Наук.-теор. конф. Кам"янець-Подільський, 1989. - С.162-163.

Резерви підвищення продуктивності праці в рільництві. Тез. доп. //Наук.-теор. конф. Кам"янець-Подільський, 1990. - С.72.

Динаміка ресурсів праці і соціально-економічні наслідки нерівномірності їх розв'язку на селі. Тез. доп. // Вдосконалення господарських відносин в АПК Хмельницької області. - Кам"янець-Подільський, 1990. - С.76-77.

Фактори зростання продуктивності праці в рослинництві. Тез. доп. // Вдосконалення виробничого потенціалу і зниження ресурсоземкості сільськогосподарської продукції. - Дніпропетровськ, 1990. - С.83-84. /рос. мовою/.

Підвищення продуктивності праці в рослинництві колгоспів південно-західної зони Хмельницької області УРСР: Тез. доп. // Вклад молодих вчених та спеціалістів в науково-технічний прогрес сільськогосподарського виробництва. - Ставрополь, 1991. - С.207-208 /рос. мовою/.

Підвищення рівня механізації робіт в рілльництві: Тез. доп. // Вклад молодих вчених та спеціалістів в інтенсифікацію сільського господарства УРСР. - Чабани, 1991. - С.96 /рос. мовою/.

Поліпшення використання робочої сили в рілльництві: Тез. доп. наук.-практ. конф. - Кам"янець-Подільський, 1991. - С.106.

Підвищення врожайності - важливий фактор зростання ефективності праці в рілльництві. // Матеріали Всесоюзної координаційної науково-методичної наради. - К.: УНДІЕ АПВ, 1991. - С.153-154 /рос. мовою/.

Організаційно-технологічні резерви підвищення продуктивності праці в рілльництві. // Матеріали Всесоюзної координаційної науково-методичної наради. - К. УНДІЕ АПВ, 1991. - С.218-220 /рос. мовою/.

Продуктивність праці в рілльництві колгоспів та резерви її підвищення: Тез. доп. // Наукові розробки і досягнення молодих вчених сільськогосподарському виробництву. - В.Бахта, 1991. -

С.89 /рос.мовою/.

Організація процесів праці в рільництві та їх вдосконалення: Тез.доп. // Соціально-економічні передумови підвищення ефективності агропромислового виробництва у багатуокладній аграрній економіці. - К.: УНДІЕ АПВ, - 1991. - С.237-238 /рос.мовою/.

Стимулювання праці як засіб підвищення її продуктивності при збиранні врожаю /у співавт./ // Зб.Економіка і організація сільського господарства. - Вип.88. - К., 1992. - С.93-95.

Нові організаційні форми виробництва в умовах ринкових відносин. // Матеріала Міжнародної науково-практичної конференції. - Дніпропетровське, 1992. - С.46 /рос.мовою/.

До питання функціонування селянських спілок: Тез.доп. /у співавт./ // Формування і розвиток фермерства в Україні. - К., 1993. - С.75-76.

AB 26.480

AB 26.480